

EL LLIBRE D'ARTISTA A LES MANS DELS LECTORS MÉS PETITS

Pascal Humbert

grafista, aficionat a l'àlbum

i especialista en les relacions entre avantguardes i infància

El llibre és un objecte físic del món real. Sembla obvi, però és bo recordar-ho en el món d'avui, on les pantalles i la desmaterialització digital ens envolten cada dia més. Però també cal recordar que el llibre és un objecte íntim, dissenyat per a una relació privada. Enllaçat al lector amb el cos, es fa servir la vista, les mans per agafar-lo i els braços per aconseguir la bona distància de lectura, sense oblidar el tacte; gairebé tot el cos està implicat en la lectura. Així, aquesta activitat intel·lectual no es pot separar de la materialitat física.

Per això, quan volem fer servir el llibre amb gent, tenim uns quants problemes. Quan es fa amb un grup de nens en una biblioteca o una classe escolar, no és gens fàcil posar el llibre davant de deu o vint o trenta criatures. L'àlbum, amb la seva mescla subtil de textos i imatges, és massa petit perquè es vegi bé des del fons de l'aula. La veu de l'adult els arriba, però les imatges no es veuen bé més enllà de la primera fila. A més, l'adult, lector intrèpid que, amb tota la bona fe del món, vol comunicar als petits la seva passió, s'acaba contusionant per llegir el text amb el llibre cap a ell i després girar-lo cap al grup per ensenyar les il·lustracions. Mals de cap i torticolis garantits.

Però, més enllà d'aquestes conegudes «hores del conte», hi ha diverses alternatives per posar un llibre al centre de la curiositat i l'atenció dels petits «lectors». Mirem cap als artistes i aprenem dels grans creadors del llibre artístic per a infants, que són Bruno Munari i Katsumi Komagata. Tenim la sort que molts autors s'han plantejat activitats creatives per a nens amb la seva obra com a protagonista. En general, fugen de la posició lector-espectador per donar al nen un

rol actiu, barrejant activitats d'experimentació plàstica i d'activació del foment de la creativitat.

Fixem-nos en el primer exemple, Bruno Munari, que podem qualificar de geni milanès. El polifacètic artista italià, nascut a Milà el 1907 i mort el 1998, és tan sorprenent que no encaixa amb cap definició tanca. No hi cap en cap calaix. No sols és artista, escriptor, dissenyador, docent, crític i teòric; és tot això a la vegada i molt més. Company de joventut de les avantguardes del futurisme italià del segle XX, se'n va allunyar després de la deriva autoritària d'aquest moviment –penseu en les glorificacions bel·licistes d'un Marinetti, amb la seva fascinació pel Duce Mussolini. Munari va començar en el camp de les arts plàstiques amb escultures amb moviment inspirades en l'art cinètic i tàctil; li semblava bastant absurd fer escultures de «prohibit tocar». Després va treballar molt en el camp del disseny industrial, i va col·laborar amb empreses multinacionals com Pirelli, Olivetti o els vermutats Cinzano. Sempre s'ha sentit còmode en el món de l'edició, tant com a maquetista com en la tasca de creador de portades, il·lustracions i jocs de tipografies. Va idear uns quants llibres per a infants, molts dels quals s'han convertit en clàssics, reeditats sense interrupció fins avui. (Recentment, Niño Editor n'ha recuperat en castellà alguns títols de la sèrie infantil de 1945.) També va destacar com a docent, confeccionant i teòric, amb força publicacions. I, en plena maduresa, va presentar a la fira de Bolonya del 1980 una obra mestra dissenyada per als lectors més petits: *I Prelibri* ('Els Prellibres'), una col·lecció de dotze llibres petits de format quadrat per als bebès. Aquests dotze

Imatge de la capsa d'*I Prelibri*, de Bruno Munari.

- llibres tàctils, sense text —alguns només amb formes geomètriques i colors—, estan pensats per apropar el nadó al món de l'art, per fer del llibre un company de joc natural i habitual des dels primers mesos de vida, tan natural com l'afecte dels pares, el gaudi de les jo-

Taller amb l'obra de Bruno Munari.

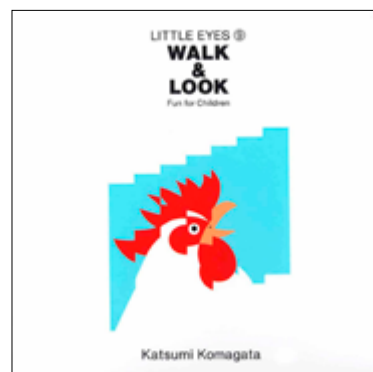
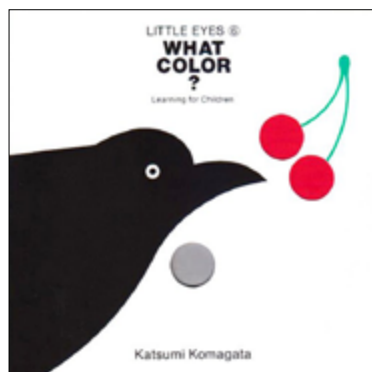
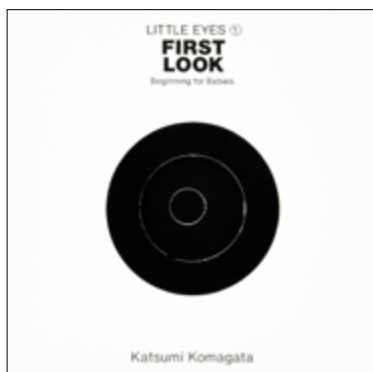
guines o el plaer de menjar. En cadascuna d'aquestes joies plenes de creativitat, Munari va amagar-hi a dins una sorpresa, amb l'objectiu quasi filosòfic de despertar en l'infant el gust infinit de l'amor pel llibre i per la literatura. Respecte a *I Prelibri*, va dir: «Si el nen, des de molt petit, busca dins dels llibres sorpreses que el facin gaudir i les troba, després, en ple creixement i durant tota la seva vida, buscarà dins dels llibres allò que qüestiona, que l'emociona, que fa goig.»

Amb aquesta obra genial (*I Prelibri* no han parat de ser reeditats des dels anys vuitanta fins ara, primer per Danese i ara per Corraini; com que no tenen text, es fan servir arreu del món), he tingut l'oportunitat de desenvolupar un cicle de formacions amb el Servei de Biblioteques del Departament de Cultura de la Generalitat, en col·laboració amb l'associació Nascuts per Llegir i el Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya. I com que cap teoria val sense pràctica, vaig crear

uns tallers al voltant dels *Prelibri* per als petits «lectors» de 0 a 3 anys.

Amb un dispositiu molt senzill, amb un grup reduït de dotze nadons acompanyats, es tracta de formar un cercle per fer-los descobrir els dotze títols de la capsa dels *Prelibri*. Com a mediador, la meua postura és fer un pas al costat: em poso fora del cercle dels infants i només faig circular les obres, i aleshores es crea una dinàmica d'experiments i descoberta dels llibres. Ajudar, dinamitzar, fer circular els llibres petits sense posar-me al mig, sense prendre-li protagonisme al llibre. Aquest taller, que practico des de fa deu anys, ha funcionat molt bé a les biblioteques públiques de les capitals provincials de Catalunya on m'han convidat, com també en altres poblacions del país o d'altres indrets d'Europa o d'arreu del món. Per això no seria exagerat qualificar *I Prelibri* de clàssic universal del llibre artístic per a infants.

Ara saltem a Àsia amb el segon exemple, el del dissenyador gràfic Katsumi Komagata. Aquest artista nascut el 1953 a Shizuoka, al Japó, va començar la carrera com a ajudant del gran cartellista japonès Kazumasa Nagai. Després d'una exitosa etapa professional als Estats Units, el 1986 va fundar a Tòquio l'estudi de disseny anomenat One Stroke, que, amb el pas del temps, es transformarà també en la seva editorial. El 1989, el naixement de la seva filla no només el converteix en pare per primera vegada, sinó que també inicia un procés de gran canvi professional que el convertirà en autor de llibres infantils. Des del 1990, comença a idear obres visuals per interactuar amb la seva criatura, inspirant-se en les peces avantguardistes de Maurice Sendak, Leo Lionni (*Petit blau, petit groc*) i Bruno Munari. De la lliçó de Munari, en va extreure que no calia esperar per adreçar-se artísticament a un infant acabat de néixer. Komagata va dissenyar per a la seva filla una col·lecció de deu volums amb el títol de *Little Eyes*. Inspirats en els *Prelibri*, Komagata va passar de la dimensió

Tres cobertes dels deu volums de *Little Eyes*, de Katsumi Komagata.

Taller «Class Book» seguint el guió de Katsumi Komagata.

tàctil a la dimensió visual, amb unes creacions basades en formes geomètriques i colors primaris vius. Tot i que no són tàctils, els *Little Eyes* exploten la dimensió física del llibre objecte; amb força plects i encunys, estan pensats perquè el nadó i l'adult comparteixin el moment d'agafar-los, i el nen pren més autonomia en el curs del seu creixement.

La col·lecció de deu volums és evolutiva i va creixent amb l'infant. El volum número 1, molt senzill, amb formes bàsiques en blanc i negre, és per a les primeres setmanes, mentre que el número 10 acompanya la mobilitat autònoma del nen quan per fi es desplaça sol de quatre grapes. Res de més gràfic per entendre aquesta evolució que els títols: el primer es diu *First Look* ('Primera mirada'), i els dos últims, *Walk & Look* i *Go Around* ('Camina i observa' i 'Fes una volta').

L'obra de Komagata pot provocar molta admiració als adults, pares, mediadors, bibliotecaris o mestres, però molts d'ells, de la mateixa manera que s'entusiasmen per l'obra, s'espanten davant la idea de posar-la a les mans dels seus fills, alumnes o nens de la biblioteca. Per això cal fer cas i aprendre del mateix Komagata, que va experimentar i dissenyar tallers per a nens. Aquests tallers estan pensats a partir de les seves obres posteriors, en què el paper té un protagonisme central en la tècnica de creació amb les seves textures i colors. Amb àlbums com *Wind*, *Blue to Blue*, *Yellow to Red*, *Tears* o el *pop-up* minimalista *Little Tree*, la materialitat és al centre i és el paper el que, literalment, «fa» el llibre. Komagata aconsegueix utilitzar poquíssims recursos per activar una àmplia varietat d'emocions visuals. El dibuix, present, és amb traços simples, i moltes vegades les for-

mes no estan dibuixades per cap traç, sinó només per l'encuny, que destaca la silueta d'un ocell negre sobre fons blau cel.

Seguint aquesta línia, Komagata va idear tallers per a petits i grans on els participants fan servir la tècnica del paper retallat i on es tracta de «dibuixar» amb tisores sense cap traçat previ —així es pot superar la por de «jo no dibuixo bé»— utilitzant una àmplia paleta de papers de colors que el mateix Komagata porta del Japó i Corea. L'autor fa treballar els nens amb el format quadrat que li agrada i juga amb el plec de la pàgina doble en una teatralitat escènica en què les formes apareixen i desapareixen quan passem pàgines.

Cal entendre bé la sort que tenim de poder aprendre, directament o indirectament, de Komagata per proposar tallers infantils inventats per ell mateix. Cada any, i des de fa dècades, Komagata viatja de mitjana una vegada a Europa, durant les dates de la fira de Bolonya, i aprofita per organitzar diverses sessions formatives per a adults a França i en altres països propers que han tingut la bona idea de convidar-lo (va ser a Barcelona, Bilbao, Madrid i Salamanca). Si us podeu desplaçar per escoltar les paraules de l'artista, després, quan torneu a la vostra ciutat, a la biblioteca o a l'escola, podeu transmetre, com un apòstol, les línies principals de la seva visió dels tallers de pràctiques artístiques amb nens al voltant de la seva obra. I si no tothom pot anar-hi, només cal donar una ullada al seu web (www.one-stroke.co.jp) i a les publicacions i blogs del país per aprendre d'aquestes experiències.

Amb passió i humilitat vaig aprendre molt d'aquests dos grans mestres, Munari i Komagata, però també ex- ...

Taller amb l'obra de Katsumi Komagata.

- plorant l'obra de l'artista plàstica txeca Květa Pacovská o de la suïssa Warja Lavater –coneguda pels seus fantàstics llibres *leporello*, sense text, adaptacions dels contes clàssics. L'altra font màgica ha estat l'eix de les avantguardes tal com les va difondre el savi valencià Carlos Pérez, primer des de l'IVAM i després des del MUVIM. Aquest conservador de museus i curador d'exposicions fantàstiques també va idear un llibre imprescindible: *Infancia y arte moderno*, catàleg de l'exposició del mateix nom a l'IVAM, en el qual l'autor relaciona les avantguardes artístiques del principi del segle XX amb la infantesa (llibres il·lustrats, disseny, joguina...). Junament amb els millors artistes del segle, hi són presents Ródtxenko, El Lissitzky, Vladimir Lebedev, però també Torres García i les seves joguines de fusta. No calen més raons per entendre per què em vaig dedicar a idear tallers per a infants al voltant del llibre d'artista. Si a més considerem la relació amb l'art i les revolucions pedagògiques –des de Maria Montessori o Célestin Freinet fins a Bauhaus–, tenim al davant un camp infinit de possibilitats. Nodrit, doncs, d'aquestes veus del passat, vaig proposar tallers per als petits lectors, sempre amb la voluntat d'una gran exigència artística combinada amb la idea de posar l'obra d'art –encara que fos un «simple» llibre imprès– al centre i de fer que el nen actués com a actor viu, que fugís de l'actitud passiva. Potser aquesta és la clau: inspirar-se en els artistes del passat, estar al cas dels autors d'avui i pensar sempre en el nen com la gran promesa.

Per a qui vulgui saber més coses de la interacció amb llibres d'artistes i tallers infantils, només cal dir que

Taller amb *Un livre pour toi*, de Květa Pacovská.

sempre és bo seguir el camí que comença amb els artistes i descobrir el munt d'experiències seves i dels seus apòstols. Òbviament, Internet n'és una font de riquesa, però no hem d'oblidar els llibres i les revistes com *Faristol*, en català, o *Fuera de Margen*, en castellà, entre d'altres. El mateix Hervé Tullet va dedicar tota una publicació als seus tallers infantils, que trobareu fàcilment al web: es diu *Diviértete*, editat per Phaidon el 2015. Els quatre llibres petits de Bruno Munari sobre els seus «Laboratoris» són molt recomanables. I, per cert, si Katsumi Komagata passa a prop de casa vostra, no dubteu a anar a escoltar-lo. •

Obres citades i bibliografia addicional

- *KOMAGATA, Katsumi. *Little Eyes*. Tòquio: Kaisei-sha, 1990. [Col·lecció de deu volums]
- . *Blue to Blue*. Tòquio: One Stroke, 2011.
 - . *¡Descúbrello!* Guadalajara: Petra Ediciones, 2007.
 - . *¡Después de la lluvia!* Tòquio: One Stroke; Guadalajara: Petra Ediciones, 2012.
 - . *Little Tree*. Tòquio: One Stroke, 2009.
 - . *Tears*. Tòquio: One Stroke, 2000.
 - . *Wind*. Tòquio: One Stroke, 2004.
 - . *Yellow to Red*. Tòquio: One Stroke, 2014.
- *MUNARI, Bruno. *I Prelibri*. Màntua: Edizioni Corraini, 2008.
- . *Dibujar un árbol*. Bilbao: Editorial Anti, 2015.
 - . *Disegnare il sole*. Màntua: Edizioni Corraini, 2015. (Workshop)
 - . *I laboratori tattili*. Màntua: Edizioni Corraini, 2014. (Workshop)
 - . *Rose nell'insalata*. Màntua: Edizioni Corraini, 2016. (Workshop)
 - . *¿Cómo nacen los objetos?* Barcelona: Gustavo Gili, 2016. (Colección Clásicos)
 - . *Diseño y comunicación visual*. Barcelona: Gustavo Gili, 2016. (Colección Clásicos)
- LIONNI, Leo. *Petit bleu, petit groc*. Barcelona: Kalandraka, 2013.
- PACOVSKÁ, Květa. *Un livre pour toi*. París: Seuil Jeneusse, 2004.
- CORRERO, Cristina; REAL, Neus. *La literatura a l'educació infantil*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2017. (Temes d'Infancia; 73)
- PÉREZ, Carlos [et al.]. *Infancia y arte moderno*. València: IVAM, 1998.

* **Joiés per a tothom a la CePSE:** la Central de Préstec del Servei de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya va adquirir el 2009 una col·lecció de llibres d'artista de Bruno Munari i de Katsumi Komagata (incloent-hi *I Prelibri* i *Little Eyes*) per acompanyar una formació professional de Pascal Humbert dirigida als bibliotecaris de les quatre províncies del país. Aquests lots (*Bruno Munari i Katsumi Komagata: llibres artístics per a infants*) estan disponibles gratuïtament a tot Catalunya mitjançant la vostra biblioteca pública, que s'encarregarà de la tramitació amb la CePSE.